

A MAGYAR ROKKANTTÜGY SZERVEZETÉRŐL*

Klebersberg Kuno

A magyar nép zivatáros századaiban hazánk csatatér volt, melyről a várakat és városok a fátvakat és szállásokat lesöpötte a rombolás szelleme. A mostani háborúban csatáinkon folytak harcok. Az ország belsejét nem taposva kózzító patája. De általános védőkötélezenség jegyében nagy háborút most vizg először monarhiánk. A évesektől az 50 évesekig úgyszólván minden polgárát hadba küldi a magyar állam. A gyermek és gyengék kivételével egész férfinepességünk ki van téve a másfél éve tartó romboló legyafinálabb eszközöknek, melyeket a modern technika és chemia csak kiesszelni képes. Ne az ország területé, hanem népessége szenved. Kevés háza, sok embert kell újra felépítenni a XX. század emberét a maga érzékeny, finom idegzetével.

Szerencsére korunk ép oly nagy a helyreállítási művészetben, mint a rombolásban. A modern orvosi tudományok, gyógypedagógiának és szociálpolitikának eszközeivel olyan sérült és betegek egészségét és keresetképességét is vissza lehet adni, kik még pár évtizeddel ezelő nyomorékok és koldusok maradtak volna. A sebesültek nagyobbik része még kórházainkban meggyógyul. De az első kezelésből bémán, csontán vagy belbetegséggel távozók sincsen veszve. A bémák és belbeteggek nagy része speciális utókezeléssel gyógyítható. A csontkelt mesterséges testrészeket kapnak. A rokkantak korábbi foglalkozásra, sőt egészen új mesterségre is meggyógyulnak. A szakszerű munkaközvetítés a csökkent keresetképességű számúra megtalálja a neki való helyet a gazdasági életben, a patronázs meg szemmel tartja és megóvja a kizsákmányolástól. Azok pedig, kik magán munkaadónál csúszszenen el nem helyezhető kereseti telepeken és műhelyekben találnak munkát és megélhetést. Aránylag csekély azoknak a gyógyíthatatlanoknak és munkaképteleneknek száma, kik egészen a haza hálfájára lesznek utálva.

E feladatunk megoldására irányuló magyar rokkantügyi akció alapját az 1915. évi XI t.-cz. 8. §-a vetette meg, mely kimondotta, hogy az ellenség elől történt sebesülés, vagy háború fändalmai következtében rokkantá vált legénység állományba tartozó egyének, mennyiben kikiás van arra, hogy keresetképeségüket egészben vagy részben visszanyerjék, orvosi utókezelésben és gyakorlati oktatásban kell részesíteni s hogy a művégtagokra szorítókat ilyenekkel el kell látni. Ugyancz a szakasz továbbá kimondotta azt is, hogy az, a ki magy egy e célra szervezett orvosi szakmai véleménye szerint szükseges orvosi utókezelésnek

* Lás: Orvostudomány, VI. évf. 1916/3. szám (195-207. oldal)

nyitni és a 4.300 égyes sátorraljajthelyi megfigyelő állomásnak gyógyintézetéé való átszervezésé. Minthogy ekként az égyes száma behatárolt időn belül 9.500-zal emelkedik s minthogy az utókezelés hosszabb időtartama dacára is az intézetek kellő forgalmat csinálnak, azért remélhető, hogy a Rokkantiügyi Hivatali utókezelő gyógyintézeti központ lesznek az összes utókezelési igénytől sérülteket kellő időben befogadni.

Az idült belbetegekben szenvedő katonák részére különleges kórházakat szervez a Rokkantiügyi Hivatal.

Az 5.810 ilyen beteg közül legfőbbre, 2.381-re nézve a tuberkulózisok csoportja. Ezek száma a Hivatal az alacsony Tátra tévőben, a Garam völgyében, Besztercebányán 2.400 égyes tuberkulózis kórházai rendezett be a szabványos való plihenséhez szükséges félév csermőköt, a magas Tátrának egyik klimatikus gyógyfürdőjét megvásárolni szándékozik, hol 400 betegre lenne hely, ugyanott nagyobb szanatórium építtetését pedig 1916 tavaszán kezdi meg.

A légzőszervek egyéb betegségei, valamint a vérkeringés és az emésztés szerveinek betegségei számára szolgál a Hivatalnál 1.800 égyes rózsahegy-i speciális kórháza, homann a jövő fűrdőidény kezdetekor a belbetegek alkalmas gyógyfürdőibe osztatnak szét. A szvbajások részére szénasavas, a neumasok számára pedig hevízfűrdő kibértesé iránt a tárgyalások már folyamatban vannak.

A belbetegek speciális kórházaiiban és szanatóriumaiiban 4.200, a sérültek utókezelő gyógyintézetében 5.520, együtt tehát 9.720 hely áll ezidőszentt a m. kir. Rokkantiügyi Hivatalnak rendelkezésére.

A modern orvosi tudomány által elért eredmények oly szembeszökők, hogy a tapasztalatok meggyőző hatása alatt katonáink általában biznak a gyógyítás sikerében. A háború sok közegészségügyi kultúrát vitt be népünk közé. Mégis találkozunk olyanok, kik rendszert a műtétől vagy attól való féltelmből, hogy ha teljesen meggyógyulnak, nem fognak rokkansági ellátást kapni, nem fogadják el a nekik felajánlott műtétet vagy más gyógyimódot. Közvetlen kényvesztésként alkalmazzák a kórház elkerölését nem lenne czél szerű, de az idézett törvényes felhatalmazás alapján a rokkansági ellátásra való igény megvonható attól, a ki az utókezelési gyógyintézet vagy kórházba állal szikességének miatt gyógyimódot megtagad. Közvetlen azonban minden ilyen esetet fel kell terjeszten az egyetemi városokban szakított orvosoktól alakuló illetékes felhatalnati bizottsághoz, mely a szakértésben véglegesen határoz.

Az utókezelő gyógyintézetek és speciális kórházak által elért eredményekről statisztika felállítás még korai lenne. De az eddig is elért eredmények igazolni látszanak a Rokkantiügyi Hivatal általi fellogásának helyes voltát, hogy akciójainak súlypontját eddig az orvosi részre, a gyógyításra helyezze és nevével voltaképpen ellenében odaítélte, hogy elsősorban a bennük és betegeket vegye kezelt alá és így a rokkanságot megelőzze, meggyümöcsse vagy legalább is enyhítse. A Hivatal ma minden minden intézkedést és fontosabb osztályának cél az illető szak egyetemi tanárai által, a kik a Hivatal utókezelő gyógyintézeteknek és speciális kórházainak munkáját tudományosan is be fogják szimolni és remélhető, hogy a Hivatal orvosi akciója nemcsak katonáinknak fog járva válni, hanem nagy létszállal vízi majd előré a magyar orvosi tudományt is.

Amputáltaink nagy számát az orosz fogságból hazabocsájtott rokkantak még inkább felszökelték és a mesterséges testrészekben ekként beállott nagy szikességlet a magánpar nem lenne képes kielégíteni, mely csak a békés idők keresletére van berendezve. A Rokkantiügyi Hivatal ezért Budapestben és Pozsonyban az állami főmipari szakiskolákban mesterséges testrészeket előállító műhelyeket szervezett, melyekhez katonai miniszteriumaink vezényelték ki az orvosi műszereszeket és kötszerezeket, a Hivatal pedig többnyire rokkant lakatosokat, börtmunkásokat, kaptár-készítőket és cipészeket osztott be. A budapesti műhely első kísérleteit 1915. évi március hó utolsó napjában kezdte meg három munkással, kiknek száma azóta fokozatosan 125-re emelkedett. A tisztán nyers anyagok felhasználásával dolgozó műhely 1915. évi december 31-ig 2.446 mesterséges végtagot (protézis) és orthopédikus segédleszközöt termelt és termelése ma már átlag heti 100 darab. A pozsonyi műhely eddig 264 protézist és más orthopédikus segédleszközöt állított elő.

Minden sonkalt katonai államköltségen két művtagot kap a Hivataltól és pedig a munka-protézist és kozmetikus protézist. A munkaprotézisek rendszerének megállapításánál különös tekintettel kellett lenni arra, hogy az ország népességének tilnyomó része mezőgazdasággal foglalkozik. A budapesti műhely által gyártott munka-láb bőrrrel talpalt fémlapra támaszkodó acél-sínokból áll, erős és a mellett elég könnyű s így remény van arra, hogy azok, kik egyik lábuknak csupán alszárán sonkáltak meg, a mezőgazdasági munkában megmaradhatnak. A munka-készíté idomnál egyrészt befogó készlettel erősen és bizonyon meg lehet fogni a szerszámokat, köztük a megvár-mép lelkületében és gazdasági életében oly nagy szerepet játszó kaszt is. Az amputáltak munkakerékén kívül ahhoz idomuló és foglalkozásuk üzéséhez szikesség szerzszáimokat is kapnak. A műláb egyszerű és erős szerkezetenél fogva, különösen a városi foglalkozásoknál, munka-protézis gyantát is használható. A kozmetikus mesterséges kéznek nagyobb gyakorlati haszna ugyan nincs, minthogy azonban a legfőbbben a sonkaltás külső jelet viselni nem szeretik, azért amputáltjainkat a Hivatali kozmetikus kézzel is ellátja. A műtét és műlábaink kívül gyárt a műhely egyéb orthopédiai segédleszközöket is.

A Tavaszmező-utczai utókezelő gyógyintézet odonon orthopédiai osztállyal kapcsolatban fogtechnikai laboratórium van szervezve. Laboratórium az állkapocsértésekkel előforduló állkapocs és foghiányokat pótolja, valamint az állkapocsértések kezeléséhez szikesség készletkéket állítja elő. Ezenfelül az előzrtó arczsértések elfedése, továbba a fül- és orr hiányainak pótlására szolgáló kozmetikus protéziseket is előállítja a laboratórium.

Még a legerősebb protézis is romlik és időnkint javításra szorul. Ezértvíül egy protézis az egész élet tartamára nem elégséges. Az iparszkolákat azonban a háború befejeztével vissza kell adni eredeti rendeltetésüknek és így a Hivatal Budapestben 1916 tavaszán állandó művtag-tagyrát épít, melyben foglalkozási nyernek a protéziskészítésben már begyakorolt rokkant munkások is. Ez a gyárt kapcsolatban fog állni egyfelől az orthopédiai klinikával, másfelől egy orvosi műszertszeti és kötszertszeti szakiskolával. A pozsonyi, kassai és kolozsvári protézis műhelyeket a háború után is fejn akarja tartani a Hivatal, hogy minden egyes orszagrészben legyen a javítások folytonos ellátására egy-egy szakszert közppont.

Az utókezelő gyógyintézetből, a speciális kórházból kikerülő és a mesterséges végtaggal ellátott rokkantnak jelentékeny részének vagyona vagy olyan foglalkozása van, melyet sérülése dacára is folytathat és melyből magát és családját eltarthat képes. A rokkantnak csoportjainak „beiskolázása” hiba lenne, mert munkáshányban szenvedő gazdasági életünkől erőket von-

nánk el és mert olyan nagy tömegeket terelhetünk be a rokkantak iskoláiba, melyeket azok alapos szakoktatásban részvenni nem tudnának. Az ilyen rokkantakat mielőbb el kell bocsátani a hadsereg kötelékéből.

Sokan vannak olyanok is, kik vagyomlanok, de kereseképsek, tehát újabb kiképzésre nem szorultak s így a hadsereg kötelékéből szintén elbocsátandók. A rokkantnak munkaközvetítő-jének feladata, hogy ezekben a gazdasági életben való elhelyezkedését szervezze, irányítsa és elősegítse. A rokkantnak munkaközvetítése az általános munkaközvetítéstől több tekintetben eltér, különleges tevékenység. Míg az általános munkaközvetítés egyaránt szolgálja a munkaadó és a munkás érdekeit, addig a rokkant-munkaközvetítő elsősorban a rokkant munkás érdekeit tartja szem előtt. Ebből kifolyólag a hadbortvai járó munkásbírói következtében beállott ideiglenes munkalehetőségek lehetővé nem követték, hanem a rokkantnak olyan tartós alkalmazáshoz ígérkezik juttatni, melyet önhibáján kívül előreláthatólag nem fog elveszíteni és mely alkalmazás testi állapotának is megfelel. A Rokkantügyi Hivatalban szervezett külön munkaközvetítő osztály 1915. évi december hó 31-ig 494 rokkant munkási helyzettől el, kik közül 322 ipari és kereskedelmi, 97 mezőgazdasági munkás és 75 egyéb foglalkozású. A munkaközvetítő tevékenységnek aránylag kisebb terjedelme azzal az alapfelhívással függ össze, hogy a katonákat csak az orvosi utókezelés, illetve a gyakorlati oktatás befejezte után bocsátjuk el a hadsereg kötelékéből, a gyógyítás és oktatás pedig a rokkantak túlnyomó részénél még folyamatosan van. Idő múltával azonban az akció orvosi és didaktikai részével szemben mindinkább előtérbe fog lépni a gazdasági és szociálpolitikai rész.

Jelentékeny azoknak a rokkantaknak száma is, kiknek nincs vagyomuk és kik családjuknak, birtokának vagy bevételeinek következtében eddigi foglalkozásukat folytatni nem tudják. Ezeknek befogadására valók a rokkantak iskolái. Új és komplikált iskolatípussal állunk itt szemben, melynek számolnia kell úgy a bennlak, csontlúts és a betegség, mint a foglalkozások sokféle folytatását és ideiglenes eszközre arra, hogy a rokkantnak a végzett munka öröme önhibájánál visszazadjon. A mezőgazdasági és ipari szakmákban pedig rendszerint megvan a hajlam arra, hogy ugyanolyan oktatásban részesítse a rokkantat is, mint egy növendékét. Ugy a munka-terápiának, mint az oktatás szakszertésének érvényesülnie kell a rokkant-iskolában, de az intézménynek a maga sajátosságát és jellegzetességét az adja meg, hogy minden egyes tanulóját testi fogyatékosságának, betegségének különleges természetével számolva állapítja meg úgy magát a foglalkozást, mint az arra való tanulás újat és módját. Állandóan meg kell figyelni, hogy tanulójának nincs-e munka-prohibitsere, más orvopediátus segítségére vagy különleges szerszámra szükség. A konkrétumot meg kell taníttatni a munka-praktikán és a mesterséges testrészhöz idomult szerszámok használatára. A bank számlára pedig a bennl taníttatni. Még idomult szerszámokat kell készíttatni s annak használatára be kell a bennl gyakorolnia. Még kell figyelnie a rokkantnak munkája közben s felismerve a felmerülő nehézségeket, a fogyatékosság orvosi ismerete alapján meg kell terveznie s a beteggel meg kell taníttatnia azokat a műfogásokat és mozdulatokat, a melyek a szervezet hibás volta dacára is célra vezetnek.

Az oktatás rendszerint egészen gyakorlati. A célj kényterüdi foglalkozás elsajátítása, mit nemcsak a mezőgazdasági vagy ipari szakoktatás, hanem az írásra, olvasásra és motor-kezelésre való tanítás is elősegít. Beállít a rokkant-iskola keretébe a gépkocsit és motor-kezelőt, a gép- és gyorítást, a könyvvezetést s más hasonló tanfolyam is. Mádort lehet nyújtani

arra, hogy egyesek félbehagyott elemi vagy polgári iskolai tanulmányaikat befejezhessék. Ovakodni kell azonban az elmélet túllengésétől, mi a rokkantnak nagy többségében az egész intézmény hasznosságba velet hiet megindulnak.

A rokkant-iskola keretén kívül maradnak a rokkant tisztek, a kiknek a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön rendelkezéssel megnyitotta iskoláikat.

Még az első kezelést nyújtó kórháznak, továbbá az utókezelő gyógyintézetnek, a különleges kórháznak és mindet más intézménynek, melyben rokkantak vannak, orvosnak, ápolónak és tisztenek fel kell értesznie a kedvet a tanulásra abban a rokkantban, a ki vagyomtalán s korábbi foglalkozását nem lesz képes sűrűsége vagy betegségére következtében folytatni. A Hivatal ennek a munkának támogatása végett a rokkantokat gyarmolító akciózótól népies fizetést iratott s azt terjeszti különösen kórházakban. A Hivatal utókezelő gyógyintézetében, szociális kórházban, valamint gyógyító és szétosztó központjában alkalmazott rokkant-tanácsadóknak meg éppen az a főfeladata, hogy a rokkant tanulást kedvet éltessze, továbbá, hogy szemlélyi, családi és vagyoni viszonyainak s különösen testi állapotának és egyéni hajlamainak tapintatos kipróbálása mellett rábírja lehetőleg eddigi foglalkozásához rokon környezet, szükség esetén pedig új, neki való foglalkozás választására. A Hivatal rokkant-tanácsadóknál eddig főleg gyógysegédjeit és népiszkolai tanulókat alkalmazott, a kik mellé gyakorlati mezőgazdálkodási iparosokat ölajlana megverni a tanácsadás és rábeszélés munkájára.

Ha a rokkantnak iskolájában nem teng túl az elméleti irány, hanem valóban gyakorlati tanítást nyújt, továbbá ha a rokkant-tanácsadók olyan foglalkozást ajánlanak a rokkantnak, mely testi állapotának, hajlamainak s viszonyainak megfelel, akkor a rokkantnak jelentékeny része nem vonakodik a tanulástól. De sokan már idősebbek s így nem szívesen kezdenek újból tanulni. Vannak, a kik remélik, hogy rokkantsági ellátásukból és sebesülési pótlékukból takarékosan és szerényen megéljenek. Vannak olyanok is, kik soká voltak első- és utókezelés alatt, hosszabb időt töltöttek lábadózó osztályokban vagy üdülő otthonokban s ezeken a helyeken némileg elszakadtak a munkától. Többben, kik a bevételekkel érikkeznek, túlzott jóságból és emberiségből néha feledtek a rokkantja, hogy a plitens csak a munka után édes s hogy a szemmitörévsé csakhamar lepeddésé fajul. „Élmi — Aranyval szölvá — nem fájttva tengés, első időnek hasznatlan soká”, hanem mindenemberségy a rokkant életének is célját és tartalmát részvételtől, mint attól, hogy magát utókezelésnek alávetse. A rokkant tanulásra közvetlenül rákényszeríteni alig lehetne, a jelzett törvényes felhalmozás alapján azonban a rokkantsági ellátásra vonatkozó igény megvonható attól, a ki az iskola által szíveségsen talált gyakorlati oktatásban részt nem vesz. Vagy annak sikereit magabiztosságával szándékosan hátráltatja. A rokkant értekezés megvéddése céljából minden ilyen esetet itt is éppen úgy, mint az utókezelésről vagy gyógyítástól való vonakodásnál, fel kell terjeszteni a már említett felülbírálati bizottságnak, mely a gyakorlati oktatás kérdéscsiben mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakértőket bevonásával végérvényesen határoz.

A Rokkantügyi Hivatalnak a legnagyobb iskolája a budapesti Pozsonyi-úti intézet 700 tanulókatonával, mely túlnyomólag ipari irányú. Kovács, lakatos, asztalos, szíjgyártó, cipész és

szabó tanműhelyei közül a három utóbbi a legnépesebb. A Hivatal igyekszik növekedésük előállítására, önálló existenciáikat léptetni. Ez jobban megéleli rokkantainak életpolitikai szükségleteit, továbbá számol az állami támogatással is, hogy a nagyobb útzambon ép munkással együtt dolgozó rokkant rendszerint párhuzamot von a nagy csökkenést és az ép ember teljes munkaképessége és keresete köré és ez a munkakereseti számos esetben csökkenti. Az ipari műhelyek mellett analógia, elemi, polgári iskolák és egyéb tanintézmények vannak szervezve. Használják a tanintézmény rokkantiskola a budapesti Szegegyház-utcai 250 és a pozsonyi 327 tanintézményvel. További ipari irányú rokkantiskola létezik Kassán, Debreczenben és Kolozsváron.

A Hivatal mezőgazdasági oktatásra eddig a fennálló földművelés-iskolákba küldte a katonákat és most Besztercebányán, Debreczenben és Kassán szervez külön mezőgazdasági irányú rokkant-iskolát.

A valók a számukra 140 ágyval berendezett budapesti István-úti intézetben szőnyegkötéssel, székfűzéssel, kefékötéssel és masszázsszal foglalkoznak és e mellett tanulják a Braille-írást.

A rokkant-iskolák végzeteknek egy részében meglesz a VÁGY, hogy önállóuljanak és a gazdasági életbe mint kisgazdák, kisiparosok, kiskereskedők illeszkedjenek be; önállóuljárni azonban rokkantainknak kisebb-nagyobb összeget lesz szükséges, hogy üzemi munkát megindítsanak. A családok ember gazdasági megismertetését pedig nagyon előmozdítandó, ha kis kertészházhoz juttatjuk. A gazdasági, a műhely fejlesztésére, a berendezésre, ház építésére azonban a Hivatalnak fedezet márt nem áll rendelkezésére és a rokkantak javára való adakozásnak egyik szűz ága, hogy az önállóuljárni törekvő kisembereknek a gazdasági életbe való útmutatásához egyúttal. A rokkant-iskolákban képzésről készült feljegyzésről tájékozhatunk, az ép emberrel való versenyben természetesen nem állhatunk meg. A rokkant-iskolákban az egészségügyi politikai helyzeteket ugyan megkönyvit, mindamellett állandó gondozásra szorulókat. Rokkanti egysége van szűkség, melynek szervezésével be kell halmozni az egész országot. A háborúval kapcsolatos társadalmi akciókban részvételük közül azokat, kik a leszerelés után is dolgozni akarnak, a Hivatal igyekszik a rokkantegységnek megnyerni, hogy műhelyt a katonák már tömegesen bocsátásuk el a hadsereg kötelezőből, a szervezeti válmegyekben és városokban már készen legyen és a rokkantak a helyszínen a egymóknál útbaigazítást és támogatást nyertessenek.

A rokkant-iskolákban kiképzettek között lesznek olyanok is, kik megnyugvással a magán-gazdasági életbe kiléphetnek, akik resti okból nem bocsátathatók ki. Van, aki nem éreznek érdeket a katonák való közölcse, a kik munka után járnak, munkájukat értékesíteni nem tudják, kiknek nincs családjuk és szülőföldjükhöz sem fűz őket különösebb kötelezettség. Legszűkebben ha ezekkel az állam, a vármegyék, a városok és községek és más teljesen biztos alapon álló szervezeti, kereseti telepek és műhelyek állítsák újfán gondolkodnak, mely intézetek szakember vezetésére alant a munkát maguk keressék, szervezik és értékesítik. Ezek mellett a kereseti telepek és műhelyek mellett a családok rokkantak számára szintén kis kertészházakat kellene emelni. A halotcai érsék és főlegvármegyéje 100.000 koronás hozzájárulással a Hivatal közreműködésével 300 rokkant számára szanatóriumot építtet, melyben, egyúttal, a

kereseti és birtoknyújtási telepek létesít. Orosz, Filippov báróné 100.000 koronás adományával pedig Szolnok vármegyében kereseti telep áll szervezés alatt. További ilyen telepek és műhelyek szervezése iránt a Hivatal tervezett agrikultúri szanatóriumot indítani.

A gyógyításhoz és munkaképtelen rokkantak számára az államnak kell megállásukat biztosító rokkantsági nyugdíjat nyújtani, a társadalmi áldozatkészségnek pedig egy másik szűz ága, hogy otthoni kórház emelésével elviselhetővé tegye azoknak a rokkantaknak életét, a kik később is állandó orvosi felügyeletet igényelnek és kiknek nincsenek hozzátartozói.

A régi értelemben vett „Rokkanti Házak” a modern rokkantiügyi akció nem ismer. Alig van szomorúbb látvány, mint telente kárhozatot nyomorékoknak valamely közös otthonba való kaszányaszerző tömörítése. A rokkantak háza helyébe a kereseti telep, a kereseti műhely és az otthoni kórház lép, melynek életével a munka és épülés.

A nemzeti társadalomtól támogatott modern állam a világháborúban sokkal nagyobb és erősebbnek bizonyult, mint általában hittek. Sokkal több volt, mint pusza mechanizmus, mint különféle hivataloknak összessége, a mint azt az angolok és franczák elképzelték. Az állam nemcsak egész létfontosságú tömörítést hozta meg a győzelmet. Ugyanennek a két tényezőnek kell biztosítani a nagy felépítést is a háború után. Nagy gazdasági és szociálpolitikai problémák előtt fogunk állni, nemcsak a rokkantak, a hadiövezetek és a hadiárval ügyében, hanem a háború után újabb elhelyezkedő egész nemzetnél és a győzelem eredményeit csak akkor leszünk képesek a békében biztosítani, ha az állam és a társadalom ép oly nagy lesz a gazdasági és szociálpolitikai alkotásokban, mint a minő hatalmas volt a háborús erőkitűzésben.